

10. Rezunova, O. S., Rezunova, V. V. (2022). Formuvannya ghramatychnoji kompetentnosti здобувачів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у немовних закладах вищої освіти [Formation of applicants grammatical competence at foreign language for specific purpose classes in non-language institutions of higher education]. *Pedagogichni nauky: teorija ta praktyka = Pedagogical Sciences: Theory and Practice*. № 1 (41). S. 292–296. [in Ukrainian].

11. Torchyns'ka, N. M. (ukl.). (2021). Suchasna ukrajins'ka literaturna mova. Syntaksys [Modern ukrainian literary language. Syntax]: zbirnyk vprav i zavdanj dlja studentiv OPP «Filologhija. Ukrajins'ka mova i literatura», «Serednja osvita. Movy i literatury (poljs'ka, ukrajins'ka)», «Serednja osvita. Ukrajins'ka mova i literatura». Vyd. drughe, dop. Khmelnyckyj. 128 s. [in Ukrainian].

12. Tryghub, I. P. (2014). Formuvannya ghramatychnoji kompetenciji u studentiv nemovnykh specialnostej VNZ u procesi vyvchennja anghlijskoho mowy [Grammatical competence formation of unlinguistic students of institute of higher education in the process of study English]. *Naukovyj visnyk Miznarodnogo ghumanitarnogho universytetu. Serija: Filologhija*. Vyp. 10 (2). S. 74–77. [in Ukrainian].

13. Ghavrysh, M. M. (gar.) (2021). Filologhija. Ukrajins'ka mova i literatura [Philology. Ukrainian language and literature]: osvithno-profesijna prohrama pershogo

(bakalavrs'kogh) rivnja. Khmelnyckyj nacionalnyj universytet. Khmelnyckyj. 16 s. [in Ukrainian].

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ТОРЧИНСЬКА Наталія Миколаївна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри слов'янської філології Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: синтаксис української мови, українська діалектологія.

ТОРЧИНСЬКИЙ Михайло Миколайович – доктор філологічних наук, професор кафедри української філології Хмельницького національного університету.

Наукові інтереси: ономастика, культура наукової мови, морфологія української мови.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

TOTCHYNSKA Nataliia Mykolajivna – PhD of philological sciences, Assistant Professor of the Department of Slavic Philology, Khmelnytskyi National University.

Scientific interests: syntax of Ukrainian language, Ukrainian dialectology.

TORCHYNSKYI Mychailo Mykolajovych – Doctor of Philology, Professor of the Department of Ukrainian Philology, Khmelnytskyi National University.

Scientific interests: onomastics, culture of scientific language, morphology of the Ukrainian language.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2023 р.

УДК 378:(430)/(460)

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-209-396-403

ОПУШКО Надія Романівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3013-2675>
e-mail: hmarka52@gmail.com

ФРИЦЮК Валентина Анатоліївна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6988-6258>
e-mail: valentina.frytsiuk@gmail.com

ГУБИНА Світлана Іванівна –

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент Вінницького державного педагогічного
університету імені Михайла Коцюбинського
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5743-350X>
e-mail: sveta_tsuprik@ukr.net

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ДУАЛЬНОЇ ОСВІТИ У ВИЩІЙ ШКОЛІ НІМЕЧЧИНИ

У статті наголошено, що функціонування дуальних закладів освіти забезпечує підготовку кадрів відповідно до вимог роботодавців та передбачає участь підприємств у забезпеченні практичної складової навчання та її частковому фінансуванні. Реалізація дуальних програм у різних країнах світу сприяє вдосконаленню професійної підготовки студентів, мотивує здобувачів освіти до якісного набуття професійних компетенцій, надає впевненість у працевлаштуванні після закінчення навчання. Тому, вивчення позитивного досвіду різних країн світу, в тому числі, Німеччини, щодо реалізації дуальних програм сприятиме модернізації навчального середовища та розвитку вітчизняної системи дуальної форми здобуття освіти. У статті здійснено ретроспективний огляд та аналіз сучасних тенденцій розвитку дуальної освіти у вищій школі Німеччини. Визначено етапи розвитку дуальної системи освіти в Німеччині. Схарактеризовано окремі позитивні результати упровадження дуальної форми здобуття освіти у різних країнах світу: розробка освітньої системи, що відповідає вимогам ринку праці та потребам роботодавців; введення комплексної атестації виробничих кадрів; створення загальних вимог до розробки дуальних навчальних

планів, що забезпечують підготовку здобувачів освіти у реальних виробничих умовах; посилення ролі професійно-технічної освіти; зменшення тривалості навчання за певними спеціальностями; можливе працевлаштування випускників закладів освіти відразу після закінчення навчання; зменшення періоду адаптації молодих фахівців на робочих місцях. У статті доведено, що досвід країн Західної Європи, зокрема, Німеччини у розвитку університетської дуальної освіти є важливим для України, для реформування системи вищої освіти, продукуванні конкурентоздатних на вітчизняному та світовому ринку праці фахівців, які відповідають потребам суспільства та сучасним запитам роботодавців. Особливо це буде актуальним у повоєнний період, адже виникне нагальна потреба у забезпеченні кадрами, які мають як теоретичні, так і практичні знання з різних галузей економіки держави.

Ключові слова: дуальна освіта, професійна підготовка, вищі школи Німеччини.

OPUSHKO Nadiya Romanivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi
State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3013-2675>
e-mail: hmarka52@gmail.com

FRYTSIUK Valentyna Anatolyivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi
State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6988-6258>
e-mail: valentina.frytsiuk@gmail.com

GUBINA Svitlana Ivanivna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi
State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5743-350X>
e-mail: sveta_tsuprik@ukr.net

CURRENT TRENDS IN THE DEVELOPMENT OF DUAL EDUCATION IN GERMAN HIGHER SCHOOLS

The article describes that the functioning of dual educational institutions ensures the training of personnel in accordance with the requirements of employers and involves the participation of enterprises in providing the practical component of training and its partial financing. The implementation of dual programs in different countries of the world contributes to the improvement of the professional training of students, motivates those seeking education to acquire high-quality professional competencies, and provides confidence in employment after graduation. Studying the positive experience of different countries of the world on the implementation of dual programs will contribute to the modernization of the educational environment and the development of the domestic system of dual form of education. The article defines the stages of development of the dual system of education in Germany. The article provides a retrospective review and analysis of modern trends in the development of dual education in higher education in Germany. The article describes the positive results of the introduction of a dual form of education in different countries of the world: the development of an educational system that meets the requirements of the labor market and the needs of employers; introduction of comprehensive certification of production personnel; creation of general requirements for the development of dual curricula that ensure the training of education seekers in real industrial conditions; strengthening the role of vocational education; reducing the duration of studies in certain specialties; possible employment of graduates of educational institutions immediately after graduation; reducing the period of adaptation of young professionals at workplaces. The article proves that Germany's experience in the development of university dual education is important for Ukraine, for reforming the higher education system, producing specialists who are competitive on the domestic and global labor market, who meet the needs of society and modern demands of employers.

Key words: dual education, professional training, higher schools in Germany.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. На сайті Міністерства освіти і науки України сказано, що дуальна форма здобуття професійної освіти – це спосіб навчання, за яким теоретичний матеріал опановується в закладі з педагогом, а практичне навчання проходить на виробництві. Такий підхід суттєво відрізняється від «практичних відпрацювань», оскільки в його основі не тільки закріплення теорії на практиці, а саме навчання в умовах виробництва. Після випуску учні, які навчалися за дуальною формою, вміють працювати з технікою, розуміють усі технологічні процеси та мають досвід взаємодії з досвідченими фахівцями підприємств. Часто їм потім пропонують

відкриті вакансії на цьому ж підприємстві, тож їхнє працевлаштування є досить високим. Батьківщиною дуальної освіти вважають Німеччину, яка запровадила навчання у пропорції «30% теорії, 70% – практики» ще в минулому сторіччі. Далі цей підхід запозичили в Європі, Канаді, Південній Кореї та Китаї [6].

Вважаємо таку форму здобуття освіти однією з ефективних нині в Україні. Саме вона в змозі підготувати конкурентоспроможного сучасного фахівця, який вже зі студентської лави володіє професійною компетентністю й потрібними практичними навичками, що позитивно впливає, у

тому числі, на його професійну самореалізацію й подальший професійний саморозвиток [9; 10].

Варто відзначити найбільш значущий позитивний аспект дуальної освіти – це, власне, практичний досвід, адже найкращий спосіб чогось ефективно навчитися – поєднувати навчання з іншими типами діяльності, оскільки теоретичні знання, не підкріплені практикою, швидко забуваються.

Як стверджує МОН, дуальна форма навчання має низку позитивних аспектів: організація співпраці політиків, бізнесу, соціальних партнерів; розробка законодавчого підґрунтя для визнання нацстандартів якості професійної освіти; навчання учнів під час трудової діяльності; залучення кваліфікованого персоналу з виробництва до педагогічної діяльності; здійснення інституційних досліджень та консультування; врахування конкретних запитів підприємств до змісту та якості професійної освіти [11].

У зв'язку з цим, велике значення має вивчення досвіду європейських країн щодо впровадження дуальної освіти, зокрема, аналіз сучасних тенденцій розвитку дуальної освіти у вищій школі Німеччини.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У контексті дослідження викликають інтерес праці науковців, які безпосередньо чи опосередковано стосуються питань проблеми вищої освіти в Європі: Н. Абашкіна, Т. Вакулєнко, Г. Ващенко, О. Давліканова, О. Коваленко, А. Лігоцький, О. Локшина, Н. Ничкало, Н. Махія, В. Радкевич, О. Радкевич, Л. Пуховська, Т. Яркіна та ін., а також зарубіжних учених: П. Векса (P. Wecksa), М. Кляйна (M. Klein), О. Маасена (O. Maassen), Х. Фрідріха (X. Fridrich), А. Ханфт (A. Hanft), К. Бергер (C. Berger), П. Ботт (P. Bott), А. Буш (A. Busch), У. Мюллер (U. Müller), У. Тайхлер (U. Teichler), К. Хюфнера (C. Hüfner), А. Шаде (A. Schade) та ін. Проблема інтеграції освіти, науки й виробництва, дуальної освіти нині присвячено також чимало праць як вітчизняних, так і закордонних учених: С. Амеліної, Р. Гуревича, У. Фасхауєр (U. Faßhauer), С. Ансельманн (S. Anselmann), Р. Меєр (R. Meyer), в роботах яких розкривається сутність, становлення, розвиток та проблеми реалізації дуального навчання в Німеччині та Україні. Водночас, варто зазначити, що досліджень, присвячених аналізу сучасних тенденцій розвитку дуальної освіти у вищій школі Німеччини недостатньо.

Метою статті є ретроспективний огляд та аналіз сучасних тенденцій розвитку дуальної освіти у вищій школі Німеччини.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі розвитку суспільства в науковому просторі активно обговорюється проблема профілізації в умовах глобалізації та інтеграції освіти з виробництвом. Ця тенденція зумовлена потребами ринку праці, що відчуває труднощі з огляду на вітчизняну та світову економічну ситуацію, а також соціокультурними перетвореннями в країнах світу. Нині основним каналом формування особистісних якостей, здібностей і компетенцій є вища освіта. Показниками її якості вважаємо мобільність, здатність до швидкої адаптації,

конкурентоспроможність на ринку праці, що дозволяє досягати поставленої мети і швидкозмінних умов за рахунок володіння методами розв'язання широкого спектру професійних завдань. Лідером цього, на нашу думку, є європейська освітня система, зокрема упровадження дуальної форми здобуття освіти. Особливо цікавим щодо впровадження дуальної освіти є досвід Німеччини. Він потребує ретельного вивчення та імплементації з урахуванням особливостей вітчизняної системи освіти.

Варто зазначити, що вперше поняття «дуалізм», «дуальність» виникло у XVIII ст., його використав у своїй праці «Історія релігії давніх персів» англійський дослідник Томас Гайд. Цим терміном він позначив «людину, яка вважає, що Бог і диявол – це два співвічні принципи» [8].

Х. Вольф у дослідженні «Раціональна психологія» визначає цим терміном особу, яка визнає наявність матеріальної та нематеріальної субстанцій [Там само]. На думку голландського історика П. Фонтена, дуалізм ілюструє лише така позиція, компоненти якої неможливо звести один до іншого. Він вважає, що більша частина позицій є лише відносними, вони мають тенденцію переходити одна в іншу і тому не варто називати їх «дуалістичними», доцільно називати їх «дуальностями» [13].

У свою чергу, Н. Радченко вважає, що «дуалізм» здатен набувати різних форм, а отже, це – вчення про два протилежні принципи у структурі світу, в людині, у суспільстві тощо [8]. З цього твердження робимо висновок, що терміни «дуальність» і «дуалізм» – це різні поняття. Останній означає філософську теорію, яка стверджує, що всесвіт складається з двох незмінних і незалежних речовин, або вчення, що базується на двох фундаментальних принципах, які залежать від напряму дослідження, а термін «дуальність» пояснює одне абстрактне загальнометодичне поняття (від лат. «dualis» – подвійний) і достатньо широко використовується в різних галузях знань [2], у тому числі й в педагогіці.

Варто зазначити, що в педагогіці поняття «дуальне навчання» вперше було використано у Федеративній Республіці Німеччина (ФРН) в середині 60-х рр. XX ст. для характеристики нової форми організації професійного навчання. Дуальність в професійній освіті передбачає взаємодію освітньої та виробничої галузей в умовах єдиних методологічних основ підготовки фахівців у межах різних форм навчання. Дуальна система професійного навчання зародилась в Німеччині, а в подальшому одержала широку популярність та визнання в світовій практиці. Автором дуальної системи навчання вважають німецького педагога та громадського діяча Г. Кершенштейнера, який уважав, що професійна освіта здатна підтримати наявний на той час у Німеччині суспільний порядок. Вона є перспективною і може сприяти мобільності молодих працівників і соціальним реформам. Він надавав суттєвого значення професійному навчанню в поєднанні з міждисциплінарною освітою, що, на його думку, мало б урівноважити соціальну поляризацію. Він називав професійні заклади освіти «школами підвищення кваліфікації», які окрім

надання освітніх послуг мали б працювати як центральний елемент між навчанням і виробництвом [14, с.45]. Тобто, вони покликані стати своєрідною зв'язною ланкою.

Зауважимо, що дуальна освіта (*Duales Studium*) – це відносно новий і незвичний термін для української молоді. В той самий час значна кількість абітурієнтів у Австрії, Німеччині та інших країн Європи обирають нині саме такий шлях для одержання вищої освіти. Це симбіоз теоретичної та практичної частин підготовки, коли необхідні знання студент одержує на базі університету, а опрацьовує їх на підприємстві (фірмі), з якою співпрацює заклад освіти [5, с.103]. Встановлення особливостей розвитку зазначеної форми навчання в провідних країнах світу, які мають значний досвід в її реалізації є цікавим та актуальним для українського суспільства та економіки особливо у воєнний та післявоєнний час, коли найбільш затребуваним є і буде попит на висококваліфікованих і професійно мобільних фахівців. Саме тому нині особливо важливим є вивчення й упровадження відповідного досвіду західних країн, зокрема, Німеччини.

Принагідно зазначимо, що саме поняття «дуальна освіта» виникло у Німеччині для позначення освітньої системи, що базувалась на принципі взаємозв'язку теорії з практикою, тобто передбачала інтеграцію теоретичної та практичної професійної підготовки. Дефініція закріпилась законодавчо тільки у шістдесятих роках ХХ століття та набула поширення у 80-ті роки в країнах, орієнтованих на сталий соціально-економічний розвиток. Нині дуальна форма здобуття освіти реалізована в багатьох країнах світу. Але у кожній з цих країн дуальна освіта має специфічність у механізмах реалізації та функціонування. Тобто, є унікальною. Кравченко Саме специфічні риси функціонування дуальної освіти в Німеччині становлять особливий інтерес і є для нас предметом вивчення.

Варто сказати, що серед позитивних результатів упровадження та розвитку дуальної форми здобуття освіти у різних країнах світу можна відзначити такі:

- розробка освітньої системи, що відповідає вимогам ринку праці та потребам роботодавців;
- введення комплексної атестації виробничих кадрів;
- створення загальних вимог до розробки дуальних навчальних планів, що забезпечують підготовку здобувачів освіти у реальних виробничих умовах;
- посилення ролі професійно-технічної освіти;
- зменшення тривалості навчання за певними спеціальностями (технічними, інженерними);
- можливе працевлаштування випускників закладів освіти відразу після закінчення навчання;
- зменшення періоду адаптації молодих фахівців на робочих місцях [7].

Варто зазначити, що особливістю системи вищої освіти Німеччини є те, що з середини ХХ ст. до 1990 р. вона була розділена. Урядова політика в галузі освіти Західної Німеччини відрізнялась від Східної. Однак з часу об'єднання Німеччини вища

освіта пройшла шлях реформ і змін, що були зумовлені економічними, політичними та соціальними процесами як у внутрішній політиці, так і на загальноєвропейському та світовому рівні. Варто зазначити, що створення загальноєвропейського простору вищої освіти мало вирішальне значення для формування базових засад німецької та австрійської вищої школи.

Відповідно до предмету нашого дослідження нами було уточнено певні етапи розвитку дуальної системи освіти в Німеччині. Так, початок першого етапу ми відносимо до 1968 р., коли заклади вищої освіти були інтегровані в систему вищої освіти ФРН (Західної Німеччини) як новий тип навчальних закладів. Вони були наділені незалежним освітнім мандатом, який характеризувався тим, що освітній процес і наукові дослідження, зазвичай, інтегруються з практичними семестрами, а викладацький склад, окрім академічної кваліфікації повинен був мати професійний досвід за межами університетів. У деяких землях фахові школи (*Fachhochschulen*) змінили назву на університети прикладних наук. У межах цього етапу був прийнятий Закон «Про професійну освіту» (1969), який закріпив засади дуального навчання в професійній освіті Німеччини. У 1970 р. створено Федеральний інститут професійної освіти і навчання (*Bundesinstitut für Berufsbildung (BIBB)*), до функцій якого належали інформаційно-консультативна та контролювальна підтримка системи вищої освіти на основі інформації про дуальні курси навчання та додаткові кваліфікації у сфері професійної освіти. Ще у 1972 р. у співпраці з трьома великими компаніями – Bosch, Daimler Benz (сьогодні Daimler-Chrysler) і Standard Elektrik Lorenz (SEL) – ініційовано розробку системи дуальної освіти для професійного навчання на університетському рівні. Ця ідея була викликана попитом на професійні навички високого рівня, який класичні дослідницькі університети не забезпечували.

Також цей етап характеризується деякими особливостями розвитку університетської освіти, зокрема її змісту в Західній та Східній частинах Німеччини. З огляду на це нижньою межею першого етапу вважаємо 1990 р., коли відбулось об'єднання федеральних земель Німеччини. Основним законом ФРН регулювалося спільне функціонування федерації та земель у законодавчих, адміністративних, планових та фінансових питаннях. Хоча законодавчі ініціативи знаходяться під керівництвом федерального уряду, однак за Конституцією Німеччини Федеральні Землі володіють певною культурною автономією, у тому числі й в галузі освіти. Такий стан речей дозволяє гарантувати відносну однорідність вищої освіти. Землі самостійно можуть регулювати діяльність закладів вищої освіти, які знаходяться в їх юрисдикції за допомогою регіональних законодавчих актів [4, с.19].

Можемо припустити, що другий етап розвитку дуальної освіти в Німеччині починається в 90-х рр. ХХ ст., який характеризується зусиллями у створенні єдиного європейського освітнього

простору, але з деякими національними особливостями.

Так, для Німеччини цей етап починається з 1 серпня 1990 р. У цей час набули чинності головні спільні для всіх федеральних земель освітні нормативно-правові документи: Акт про професійну освіту (Berufsbildungsgesetz), Кодекс майстерності (Handwerksordnung), Правила підготовки (Ausbildungsordnungen) та базові навчальні плани (Rahmenlehrpläne) для дуальної системи професійної підготовки й освіти. Тоді ж землі колишньої Східної Німеччини також ратифікували Акт Встановлення Земель (Ländereinführungsgesetz), згідно з яким п'ять земель Східної Німеччини призначили власних міністрів освіти, культури та науки, які увійшли до Постійної конференції міністрів освіти та культури в грудні 1990 р. з метою запровадження спільної та порівняно основної структури у системі освіти шляхом самокоординації земель у Федеральній Республіці Німеччина. У вищій освіті на цьому етапі федеральний уряд регулює загальні положення через реалізацію Рамкового Закону про вищу освіту (Hochschulrahmengesetz), що також є основним для організації вищої освіти та наукових досліджень у закладах вищої освіти з приєднаних земель. Рада з наукових питань (Wissenschaftsrat) розробила рекомендації щодо реструктуризації прикладної складової університетської діяльності, відповідно до яких позауніверситетські дослідження, що здійснювались в університетах Східної Німеччини до 1990 р. були зосереджені в основному в Академії Наук [16, с. 23-24].

Для Німеччини цей етап характеризується також збільшенням кількості вищих навчальних закладів на території країни. Швидкими темпами відбувається їхній розвиток на території Східної Німеччини, де відкриваються нові навчальні заклади за західним зразком та з відкритим доступом; університети Східної Німеччини стають регулярними членами Конференції ректорів Німеччини й інших наукових та академічних організацій. Розподіл повноважень і відповідальності здійснюється за федеральними принципами, проголошується академічне самоврядування у внутрішніх справах, свобода викладання, досліджень і навчання [15, с. 21].

З середини 90-х років ХХ ст. система вищої освіти Німеччини зазнала значних реформ, що були спрямовані на впровадження ринкових механізмів для посилення конкуренції на рівні держави, земель та окремих закладів вищої освіти. В 1997 р. за ініціативи Ради Європи та ЮНЕСКО було розроблено та ратифіковано Лісабонську конвенцію про визнання освітньо-кваліфікаційних рівнів, що є у системі вищої освіти Європи. Німеччина стала однією з сорока трьох країн, які підписали цю конвенцію, декларуючи наявність і важливе значення різноманітних освітніх систем. Лісабонська угода передбачала створення умов, за яких більша кількість людей, скориставшись усіма перевагами та здобутками національних систем освіти та науки, зможе стати мобільною на європейському ринку праці. У 1998 р. Німеччина підписала Сорбонську декларацію, мета якої

спрямована на створення відкритого європейського простору вищої освіти, що має стати більш конкурентоспроможним на світовому ринку освітніх послуг. Основна ідея зазначених документів – двоступенева структура вищої освіти, використання системи кредитів (ECTS), міжнародне визнання бакалавра як базового рівня вищої освіти, що надає право продовжувати навчання за програмами магістра відповідно до положень Лісабонської угоди [3, с. 3].

Того ж року було прийнято низку поправок до Рамкового закону про вищу освіту, які закріпили необхідні вимоги для реалізації Болонської декларації, надавши їм статусу таких, що доповнюють національну освітню систему. Зкладам вищої освіти Німеччини було надано право вибору підготовки студентів як за класичним, так і за новим європейським варіантом підготовки бакалаврів і магістрів [1].

У межах Федерального Рамкового закону про вищу освіту (1998) розпочато реформу німецької системи вищої освіти. Вона була спрямована на підвищення якості освіти шляхом упровадження конкуренції закладів вищої освіти, диференціації освіти та послаблення централізованого регулювання у цій галузі. Після підписання 19 червня 1999 р. Болонської декларації країни-учасниці узгодили спільні вимоги, критерії та стандарти національних систем вищої освіти й домовились про створення єдиного європейського освітнього та наукового простору. В цьому аспекті пріоритетною метою для Німеччини було визначено перехід на двоступеневу систему навчання у вищій школі, інші компоненти реформи ввійшли до переліку додаткових заходів [12, с. 8].

Варто зазначити, що одним із результатів реформаційних процесів є те, що відбувся поділ закладів вищої освіти Німеччини на два сектори. Перший включає в себе класичні університети, другий – університети прикладних наук (Fachhochschulen), що здійснюють підготовку фахівців за такими напрямками: інженерна справа, комп'ютерна технологія, економіка та управління, мистецтво та дизайн, соціальна робота та ін. У січні 2002 р. Науковою Радою Німеччини розроблені рекомендації щодо впровадження нової структури присвоєння освітньо-кваліфікаційних ступенів (бакалавр/магістр) у закладах вищої освіти.

Зауважимо, що на цьому етапі спостерігається значне зростання частки бакалаврських і магістерських програм. Якщо на нових циклах навчання в зимовому семестрі 1999/2000 н.р. було 123 бакалаврських і 60 магістерських навчальних програм, то вже в зимовому семестрі 2005/06 н.р. – 2138 і 1659 навчальних програм відповідно, за якими навчались близько 250 тис. студентів, що складало 13 % від загальної кількості студентів у країні. В порівнянні з попереднім зимовим семестром 2004/05 навчального року їх кількість зросла на 5 % [1].

У 2001 р. розроблена програма «Освіта плюс» («Ausbildung Plus») в Кьольнському інституті економічних досліджень (IW) та передана до BIBB у 2007 р. Основна увага проекту зосереджена на мультиплікаторах у професійній і навчальній

орієнтації та профорієнтації з тим, щоб регіональні суб'єкти освіти могли об'єднати всю відповідну інформацію у цій сфері та зробити її доступною безпосередньо для тих, хто зацікавлений у кар'єрі та навчанні на місці. Висвітлюється детальна інформація про університети, що пропонують дуальну форму професійної освіти, та установи, що співпрацюють з ними у сфері практичної підготовки. «Ausbildung Plus» надає найбільш повну інформацію про наявний спектр програм дуального навчання в Німеччині. Дані ґрунтуються на добровільному внесенні інформації університетами, що пропонують дуальне навчання, та відомими регіональними компаніями. Відомості в базі даних «Ausbildung Plus» також включають приватні вищі та професійні навчальні заклади. Однак, ми не можемо стверджувати, що всі дуальні курси навчання в Німеччині представлені в базах даних Ausbildung Plus, проте наявні відомості дають можливість виявити тенденції розвитку дуального навчання. База даних Ausbildung Plus регулярно оцінюється зовнішніми експертами з обов'язковою публікацією результатів оцінки. Крім того, Ausbildung Plus надає наукові послуги для різних галузей, що опрацьовуються індивідуально як окремі оцінки або публікуються у співпраці з BIBB.

Нижньою межею етапу можна вважати 2005 р. – початок підписання нормативних документів для створення єдиного європейського освітнього простору.

Варто відзначити, що третій етап розвитку вищої освіти ФРН (2005-2010 рр.) пов'язаний з початком участі Німеччини у створенні загальноєвропейського освітнього простору. В цей період окреслено реалізацію передбаченої Болонською декларацією системи академічних кредитів, аналогічної Європейській кредитно-трансферній системі (ECTS). Додатком до «Загальних структурних вимог для земель...» від 2 червня 2005 р. було створено передумови для двоступеневої системи підготовки фахівців. Цим кроком вперше було включено ступеневі курси на засадах державного регулювання. Перехід на двоступеневу систему освіти в додаткових програмах, що регулюються державою, залишається серйозним питанням у галузі освітньої політики, яке може бути вирішене тільки поступово.

Четвертий етап, який умовно триває з 2010 р. по нинішній час характеризується зростанням мережі закладів вищої освіти, зокрема таких, що здійснюють навчання за дуальною формою здобуття професійної освіти. На цьому етапі німецька вища освіта характеризується високим рівнем надання освітніх послуг, а деякі університети входять в рейтинг ARWU (академічний рейтинг університетів світу).

Отже, в цілому погоджуючись з науковцями, можна підсумувати, що функціонування дуальних закладів освіти забезпечує підготовку кадрів відповідно до вимог роботодавців та передбачає участь підприємств у забезпеченні практичної складової навчання та її частковому фінансуванні. Реалізація дуальних програм у різних країнах світу

сприяє вдосконаленню професійної підготовки студентів, мотивує здобувачів освіти до якісного набуття професійних компетенцій, надає впевненість у працевлаштуванні після закінчення навчання. Впровадження дуальної освіти в Україні тільки розпочинається. Вітчизняні працедавці наголошують на потребі економічного сектору та ринку праці у конкурентоспроможних, висококваліфікованих фахівців, необхідності вирішення проблем з працевлаштування випускників закладів освіти. Тому, вивчення позитивного досвіду різних країн світу (Німеччини, Фінляндії, Австрії, Венгрії) щодо реалізації дуальних програм сприятиме модернізації навчального середовища та розвитку вітчизняної системи дуальної форми здобуття освіти [7].

Висновки та перспективи подальших наукових розвідок напрямку. Таким чином, аналіз та узагальнення наведених джерел дають змогу стверджувати, що для розв'язання завдань, пов'язаних з реформуванням освітньої галузі в Україні, необхідно інтенсивне впровадження дуальної системи навчання в освітній процес університетів. Це вимагає координації зусиль держави, закладів вищої освіти, приватного та державного бізнесового сектору, громадських установ та організацій. Інтенсивні процеси структурних змін, що відбуваються в економіці України під впливом пандемії та повномасштабної війни зумовили чималий попит на фахівців нової формації, які мають, виходячи з історичної, економічної та політичної ситуації, що склалася в країні, вдало реалізовувати ці процеси.

Уважаємо, що досвід країн Західної Європи, зокрема, Німеччини у розвитку університетської дуальної освіти є важливим для України, для реформування системи вищої освіти, продукування конкурентоздатних на вітчизняному та світовому ринку праці фахівців, які відповідають потребам суспільства та сучасним запитам роботодавців. Особливо це буде актуальним у повоєнний період, адже виникне нагальна потреба у забезпеченні кадрами, які мають як теоретичні, так і практичні знання з різних галузей економіки держави.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бадах Г. Перехід на двоступеневу систему навчання в Німеччині в умовах реалізації цілей Болонського процесу. Донецьк, 2008. URL: <http://www.ukrlife.org/main/cxid/4badax.doc>
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови: 250000 / уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел. Київ : Перун, 2005. 1728 с.
3. Вища освіта України і Болонський процес : навчальний посібник / За ред. В. Г. Кременя. Авт. кол.: М. Ф. Степко, Я. Я. Болюбаш, В. Д. Шинкарук та ін. Тернопіль : Навчальна книга Богдан, 2004. 384 с.
4. Голубева М. О., П'янкowska І. В. Етапи розвитку вищої освіти Федеративної Республіки Німеччина у 1990-2010 роках. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки.* №55. 2010. С.18-23.
5. Гуревич Р. С., Опушко Н. Р., Фрицюк В. А. Дуальна система освіти – ефективний чинник реформування підготовки майбутніх фахівців. *Лідери XXI століття. Погляд у майбутнє:* Матеріали VI Міжнародної науково-практичної конференції

22-23 жовтня 2022 р. / За заг. ред. Романовського О. Г. Харків : НТУ «ХПІ», 2022. 127 с. (С.103-108).

6. Дуальна освіта. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/reforma-profesijnoyi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita>

7. Кравченко О. Л. Огляд світового досвіду з проблем дуальної форми здобуття освіти. *Молодий вчений*. № 10 (86) жовтень, 2020 р. С.132-136. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/10/28.pdf>

8. Радченко Н. А. До питання про філософський та релігійний дуалізм. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74616/1/5-Radchenko.pdf?sequence=1#:~:text>

9. Фрицюк В. А. Формування мотивації професійного саморозвитку майбутніх педагогів у творчому освітньому середовищі ВНЗ. *Вісник Вінницького політехнічного інституту*. 2016. № 6 (129). С. 107-114.

10. Фрицюк В. А., Вовк Л. П. Акмеологічний підхід до вивчення проблеми професійного саморозвитку майбутнього вчителя. *Наукові записки. Серія: Педагогіка і психологія*. ВДПУ ім. Михайла Коцюбинського. Вінниця, 2016. Вип. 47. С. 68-72.

11. Що таке дуальна освіта: її переваги та поширення в Україні. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230923-u-magat-pidtvrdyly-minuvannya-zaporizkoyi-aes/>

12. Alesi B., Buerger S., Kehm B.M., Teichler U. Stand der Einführung von Bachelor- und Master-Studiengängen im Bologna-Prozess. Un-t Kassel, 2005. 140 s.

13. Fontaine Petrus Maria On Dualism. URL: http://home.wanadoo.nl/piet.fontaine/on_dualism.htm

14. Gonon P. Renaissance der dualen Berufsbildung durch Modernisierung. Berufsbildung, eine Renaissance? Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag, 2017. S. 44-60. URL: <https://doi.org/10.3278/6004552w044>

15. Kehm B. M. Higher education in Germany. *Developments, Problems, and Perspectives*. Wittenberg and Bucharest, 1999. 148 s

16. Organisation of Education System in Germany 2007/2008. European Commission, 2008. 332 p.

REFERENCE

1. Badakh, H. (2008). Perekhid na dvostupenevu systemu navchannia v Nimechchyni v umovakh realizatsii tsilei Bolonskoho protsesu [Transition to a two-stage education system in Germany in the context of the implementation of the goals of the Bologna process]. Donetsk. URL: <http://www.ukrlife.org/main/cxid/4badax.doc> [in Ukrainian].

2. Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy (2005). [A large explanatory dictionary of the modern Ukrainian language]: 250000 / uklad. ta holov. red. V. T. Busel. Kyiv : Perun. 1728 s. [in Ukrainian].

3. Vyshcha osvita Ukrainy i Bolonskyi protses (2004). [Higher education of Ukraine and the Bologna process]: navchalnyi posibnyk / Za red. V. H. Kremenii. Avt. kol.: M. F. Stepko, Ya. Ya. Boliubash, V. D. Shynkaruk ta in. Ternopil : Navchalna knyha Bohdan. 384 s. [in Ukrainian].

4. Holubieva, M. O., Piankovska, I. V. (2010). Etapy rozvytku vyshchoi osvity Federatyvnoi Respubliky Nimechchyna u 1990-2010 rokakh [Stages of development of higher education in the Federal Republic of Germany in 1990-2010]. Zbirnyk naukovykh prats. Pedahohichni nauky. №55. S.18-23. [in Ukrainian].

5. Hurevych, R. S., Opushko, N. R., Frytsiuk, V. A. (2022). Dualna systema osvity – efektyvnyi chynnyk reformuvannia pidhotovky maibutnykh fakhivtsiv [The dual system of education is an effective factor in reforming the training of future specialists]. Lidery KhKhI stolittia. Pohliad

u maibutnie: Materialy VI Mizhnarodnoi naukovopraktychnoi konferentsii 22-23 zhovtnia 2022 r. / Za zah. red. Romanovskoho O. H. Kharkiv : NTU «KhPI», 127 s. (S.103-108). [in Ukrainian].

6. Dualna osvita [Dual education]. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/profesijno-tehnichna-osvita/reforma-profesijnoyi-osviti/derzhavno-privatne-partnerstvo-ta-dualna-osvita/dualna-osvita> [in Ukrainian].

7. Kravchenko, O. L. (2020). Ohliad svitovoho dosvidu z problem dualnoi formy zdobuttia osvity [Review of world experience on the problems of dual form of education]. *Molodyi vchenyi*. № 10 (86). S.132-136. URL: <http://molodyvcheny.in.ua/files/journal/2020/10/28.pdf> [in Ukrainian].

8. Radchenko, N. A. Do pytannia pro filosofskyi ta relihiinyi dualizm [To the question of philosophical and religious dualism]. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74616/1/5-Radchenko.pdf?sequence=1#:~:text> [in Ukrainian].

9. Frytsiuk, V. A., Vovk, L.P. (2016). Akmeolohichni pidkhid do vyvchennia problemy profesiinoho samorozvytku maibutnoho vchytelia [Acmeological approach to the study of the problem of professional self-development of the future teacher]. *Naukovi zapysky. Seriya: Pedahohika i psykholohiia*. VDPU im. Mykhaila Kotsiubynskoho. Vinnytsia. Vyp. 47. S. 68-72. [in Ukrainian].

10. Frytsiuk, V. A. (2016). Formuvannia motyvatsii profesiinoho samorozvytku maibutnykh pedahohiv u tvorchomu osvitnomu seredovyschi VNZ [Formation of motivation for professional self-development of future teachers in the creative educational environment of universities]. *Visnyk Vinnytskoho politekhnichnogo instytutu*. № 6 (129). S. 107-114. [in Ukrainian].

11. Shcho take dualna osvita: yii perevahy ta poshyrennia v Ukraini [What is dual education: its advantages and distribution in Ukraine]. URL: <https://fakty.com.ua/ua/ukraine/20230923-u-magat-pidtvrdyly-minuvannya-zaporizkoyi-aes/> [in Ukrainian].

12. Alesi, B., Buerger, S., Kehm, B., Teichler, U. (2005). Stand der Einführung von Bachelor- und Master-Studiengängen im Bologna-Prozess. Un-t Kassel. 140 s. [in German]

13. Fontaine Petrus Maria On Dualism. URL: http://home.wanadoo.nl/piet.fontaine/on_dualism.htm [in German]

14. Gonon, P. (2017). Renaissance der dualen Berufsbildung durch Modernisierung. Berufsbildung, eine Renaissance? Bielefeld: W. Bertelsmann Verlag. S. 44-60. URL: <https://doi.org/10.3278/6004552w044> [in German]

15. Kehm, B. M. (1999). Higher education in Germany. *Developments, Problems, and Perspectives*. Wittenberg and Bucharest. 148 s. [in English]

16. Organisation of Education System in Germany 2007/2008. European Commission, 2008. 332 p. [in English]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

ОПУШКО Надія Романівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: сучасні тенденції розвитку вищої школи.

ФРИЦЮК Валентина Анатоліївна – доктор педагогічних наук, професор, професор Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: сучасні тенденції розвитку вищої школи.

ГУБІНА Світлана Іванівна – кандидат педагогічних наук, доцент, доцент Вінницького

державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: сучасні тенденції розвитку вищої школи.

INFORMATION ABOUT THE AUTHORS

OPUSHKO Nadiya Romanivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University.

Scientific interests: modern trends in the development of higher education.

FRYTSIUK Valentyna Anatolyivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University.

Scientific interests: modern trends in the development of higher education.

GUBINA Svitlana Ivanivna – Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Vinnytsia Mykhailo Kotsyubynskyi State Pedagogical University.

Scientific interests: modern trends in the development of higher education.

Стаття надійшла до редакції 26.08.2023 р.

УДК 37(091)(477.42)

DOI: 10.36550/2415-7988-2022-1-209-403-407

ЗЕЛЕНСЬКА Людмила Дмитрівна –

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри освітології та інноваційної педагогіки
Харківського національного педагогічного
університету імені Г. С. Сковороди
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>
e-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

ОСВІТА ЄВРЕЙСЬКОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ В ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ ХІХ СТОЛІТТЯ

У сучасних умовах розвитку української національної освіти особливої уваги заслуговує питання освіти окремих етнічних груп та національних меншин, які й нині складають поліетнічне середовище українського суспільства.

У статті проаналізовано стан освіти єврейського населення України в другій половині ХІХ століття. Охарактеризовано типи й мережу єврейських навчальних закладів України в означений історичний період.

Встановлено, що друга половина ХІХ століття ввійшла у сучасну історію України як час кардинальних змін в усьому суспільстві. Зростає мережа початкових шкіл, з'являються нові типи шкіл та створюються навчально-виховні заклади для певних національних меншин: євреїв, німців, чехів та ін. Високим рівнем етнічної самосвідомості відзначалися євреї. Традиційним для цього народу було усвідомлення своєї національної самобутності, намагання зберегти свою культуру, традиції, звичаї, власний «світ» від впливу навколишнього середовища і зовнішнього світу.

З'ясовано, що у другій половині ХІХ століття значно зросла роль громадських інституцій, провідними видами діяльності яких стали організаційно-просвітницька, педагогічна, культурницька й благодійницька, що значно вплинуло на єврейські громади, добротні товариства релігійно-національного спрямування. Саме завдяки наполегливості місцевих єврейських громад базова початкова освіта була загальнодоступною, що дало змогу євреям захистити свою мову, історію, етнос і зберегтися як нації.

Тогочасна влада встановила тотальний контроль за діяльністю єврейських традиційних навчальних закладів (затвердження єдиної навчальної програми викладання єврейських предметів для казенних училищ, хедерів і талмуд-тор, встановлення правил діяльності єврейських молитовних шкіл, незадовільні умови праці й матеріального забезпечення єврейських педагогів тощо).

Перспективи подальших досліджень вбачаємо в обґрунтуванні шляхів запровадження історичного досвіду у практику сучасного єврейського шкільництва.

Ключові слова: національні меншини, навчальні заклади, заклади єврейської освіти в Україні.

ZELENSKA Lyudmila Dmitrivna –

Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Professor of the Department of Educology and Innovative Pedagogy,
Acting Dean of the Faculty of History and Law
H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3324-5173>
e-mail: zelenskaya_ludmila@ukr.net

EDUCATION OF THE JEWISH POPULATION OF UKRAINE IN THE SECOND HALF OF THE 19 TH CENTURY

In the modern conditions of the development of Ukrainian national education, the issue of education of individual ethnic groups and national minorities, which even today make up the multi-ethnic environment of Ukrainian society, deserves special attention.

The article analyzes the state of education of the Jewish population of Ukraine in the second half of the 19th century. The types and network of Jewish educational institutions of Ukraine in the specified historical period are characterized.